

Güneşin Işıklarını Avuçlayan çocuk: ÂŞIK VEYSEL

Güneşin Işıklarını Avuçlayan çocuk:

ÂŞIK VEYSEL

Metin Turan

Folklor Araştırmacıları Vakfı Başkanı

İçine Doğduğu Tarihsel Ortam

Edebiyat, sanat insanlarının dünya görüşlerini, yapıtlarının içeriğini belirleyen başlıca unsurlar arasında, hiç kuşkusuz, içine doğdukları toplumsal koşullar kadar, tarihsel dönemler de önemli olmaktadır. Kimliği gereği, bütün bir hayatlarını toplumla örtüşük olarak sürdüren halk ozanlarının böyle bir gerçeklikten yalıtılması olanaklı değildir. Tam tersine, yazılı kültürü zayıf toplumlarda, toplumsal tarih yazım ve okumasını; ortak bir hafızanın taşıyıcısı olarak daha çok da bu halk sanatçılarının yaratmalarına borçluyuzdur.

Veysel Şatıroğlu, 1894'te bir Orta Anadolu kenti olan, Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde dünyaya geldi. Âşık Veysel'in dünyaya geldiği tarih, hemen yirminci yüzyılın başlarına yakın; başka sanayileşememiş ülkeler gibi, batı etkisine girmiş ve evrensel tarih düzeyinde bir 'Şark Sorunu' olarak algılanıp, 624 yıllık Osmanlı İmparatorluğunun çözülüp, 'savaş' ve 'sınır' sözcüklerinin gündelik hayatın en önemli belirleyici kavramları haline geldiği bir dönemdir.

Veysel'in dünyaya geliş öyküsü, Anadolu köylerinde hemen birçok çocuğun yaşadığı olağan bir doğum biçimidir. Anlatmak gerekirse, annesi Gülizar, Sivrialan dolaylarındaki Ayıpınar merasına koyun sağmaya giderken sancısı tutmuş, oracıkta dünyaya getirmiştir Veysel'i. Göbeğini de kendisi kesmiş, bir çaputa sarıp yürüye yürüye köye dönmüştür.

Veyseller'e, yörede "Şatıroğulları" derler. Babası, "Karaca" lakaplı, Ahmet adında bir çiftçidir. Halk kültürü araştırmacısı ve Âşık Veysel'in maskının alınmasında emeği bulunan Kutlu Özen'in vurguladığına göre, Şatıroğulları'nın asıl yerleşim yeri Kars ilimizdir. Uzun süre bu yörede oturan Şatıroğulları, daha sonra Kars'tan ayrılp Erzurum, Malatya, Trabzon, Konya gibi illerimize, bir kolu da Divriği ilçesinin Kaledibi köyüne gelip yerleşmiştir. Âşık Veysel'in dedesi Ali Ağa, bir süre sonra bu köyden ayrılarak Şarkışla'ya gelir ve Söbelan (Sivrialan)a yerleşir. (Özen 1988: 11)

Arapça kökenli olan 'şatır' sıfatının anlamı, 'şen, keyifli, neşeli'dir. 'Şatırlar', Osmanlı döneminde, sarayın posta hizmetlerine bakan ve 'peykler'den farklı olarak; çok iyi at binen ve koşan kimselerden oluşan askerî sınıfa da verilen ünvanıdır.

Yalçın Özkan'ın (2000:29) altını çizdiği gibi, Âşık Veysel'in ailesinin bu lakabı, sarayda verilen bir hizmet karşılığı alıp almadığını bilemiyoruz. Ancak, Veysel ailesinin yakın tarihi ile, sıfatın Türkçe karşılığına denk gelen 'şen, neşeli, keyifli' anlamlarına bakarak bir karşılaştırmaya gidecek olursak, tipik bir paradoksla karşılaşacağımız açıktır. Veysel'in dedesi Ali, çiftçidir ve genç yaşta hayata gözlerini yummuştur. Babası,

Ahmet küçük yaşta yetim kalmış, ömrünün verimli çağlarını el kapılarında hizmetkârlık, çobanlık yaparak geçirmiş; yedi çocuğunun ikisi çiçekten, biri yanarak, biri henüz beşikteyken ölmüş, bu ailenin tarihini bilmemize vesile olan Veysel ise çiçek hastalığına yakalanmıştır.

Bu özetlemeyi yapınca, Veysel'lerin aile adı olarak 'şatıroğlu'nu seçmelerinde, insanın aklına ister istemez, şu deyim geliveriyor:

”Fukara öküzünün adını altın, itininkini de gümüş koyarmış.”

Çiçek Hastalığı ve Sazla Tanışma...

Veysel'in dünyaya geldiği sıralar, çiçek hastalığı Sivas yöresini bütün acımasızlığı ile sarmış, yukarıda da değindiğimiz gibi, Veysel'in de iki kardeşi çiçek yüzünden yaşamlarını yitirmiştir.

Yedi yaşına girdiği 1901'de Sivas'ta çiçek salgını yeniden yaygınlaşır; o da yakalanır bu hastalığa. O günleri şöyle anlatıyor: “Çiçeğe yatmadan evvel anam güzel bir entari dikmişti. Onu giyerek beni çok seven Muhsine kadına göstermeğe gitmiştim. Beni sevdi. O gün çamurlu bir gündü, eve dönerken ayağım kayarak düştüm. Bir daha kalkamadım. Çiçeğe yakalanmışım... Çiçek zorlu geldi. Sol gözüme çiçek beyi çıktı. Sağ gözüme de, solun zorundan olacak, perde indi. O gün bugündür dünya başıma zindan”. (Aşık Veysel 1944: 86)

Bu düşmeden sonra Veysel'in belleğine bir de renk işler: Kırmızı. Düşerken büyük bir olasılıkla elinde sıyrık oluyor, kanıyor. Bunu eşi Gülizar, şöyle anlatıyor: “Bilmez değilsin, renklerden yalnız kırmızıyı hatırlardı. Gözleri gönlüne çevrilmeden önce, yani çiçek hastalığına yakalanmadan önce düşmüştü. Kan görmüştü. Kanın rengini hatırlardı yalnız. Kırmızıyı... Yeşili de elleriyle bulur ve severdi!” (Kutsi 1992: 59)

Esasında, Aşık Veysel'in gözlerinin görmezliği, doğuştan olmadığı için, çiçek hastalığı geçirdiği yedi yaşına kadar da olsa, etrafını gözlemlemiş, bütün ayrıntılarıyla olmasa da renkleri tanımıştır.

Sağ gözünün görme şansı varmış, ışığı seçebiliyormuş bu gözüyle. O sıralar yalnız yakınlardaki Akdağmadeni'nde doktor varmış. Babasına “Çocuğu Akdağmadeni'ne götür, orada bu gözünü açacak bir doktor var” demişler. Sevinmiş babası.

Ne var ki, olumsuzluklar yakasını bırakmamış Veysel'in. “Bir gün inek sağarken babası yanına gelmiş. Veysel ansızın dönüverince; babasının elinde bulunan bir değneğin ucu öteki gözüne girivermiş. O göz de akıp gitmiş böylece.”* (Aşık Veysel 1970)

Ali adında bir ağabeyi ve Elif adında bir kız kardeşi varmış Veysel'in. Tüm aile çok üzülmüş, günlerce gözyaşı dökmüş bu hale. Bundan böyle bacısı Elif elinden tutarak gezdirmeye, dolaştırmaya başlar Veysel'i. Gittikçe içine kapanmaktadır Veysel. Emlek yöresi olarak adlandırılan Sivas'ın bu âşığı/ozanı bol diyarında, Veysel'in babası da şiire meraklı, tekkeyle içli-dışlı biriymiş. “Takdirden gelene tedbir bulunmaz” deyip, dertlerini birazcık da olsa unutacağı bir uğraş olsun diye Veysel'in eline bir saz vermiş. Halk ozanlarından da şiirler okuyup, ezberleterek avutmaya çalışmış oğlunu. Ayrıca yöre ozanları da zaman zaman babası Şatıroğlu Ahmet'in evine uğrar, çalıp söylemiş. Merakla dinlermiş bunları Veysel. Komşuları Molla Hüseyin de sazını düzenler, kırılan tellerini takarmış. Veysel, bu dönemi:

“Soyumuzda saz çalan kimseyi duymadım, köyümüzde vardı elbet... Zaten o zaman her köyde bir çok âşık vardı. Dokuz on yaşlarında vardım. Gözlerimi kaybettikten sonra babam, oyalansın diye sazı getirip önüme koydu. Sazın ne olduğunu bilmiyordum ya... Devamlı olarak çalmağa teşvik etti. Ama ben bir türlü beceremiyordum, ikide bir akordunu bozuyordum. Başkaları çalarken hoşuma gidiyordu. Adeta sazın içine girmeye çalışıyordum.” diye anlatır.(Aslanğlı, 1967:10)

İlk saz derslerini babasının arkadaşı olan Divriği'nin köylerinden Çamışlılı Ali Ağa (Aşık Alâ)'dan almış. Kendini de iyice saza vermiş; usta malı şiirlerden çalıp söylemeye başlamış. Karanlık dünyasını aydınlatan ozanlarla Çamışlılı Ali tanıştırmıyor daha çok Veysel'i. Kul Abdal, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dertli, Ruhsati'nin dünyalarıyla buluşuyor böylece.

İlk ezberi ise, bizzat babası tarafından öğretilen, Kul Abdal mahlashı bir halk şairinin şu şiiridir:

“Takdirden gelene tedbir bulunmaz

Ne kılalım çare ben şimden geri

Yarem türlü türlü merhem olunmaz

İstersen merhemi çal şimden güri

Geçti elden gitti muhabbet çağı

İrakıp bahçeye kurmuş otağı

Yıkılsın çevresi bostanı bağı

El girsin bağına var şimden geri

Sen bir gonca gülsün istife karış

İstersen gül oyna istersen sarış

Gönlün kim isterse ülfet et konuş

Yarım sana destur var şimden geri

Kul Abdal'ım yalan dünya vefasız

Alemde bir derde düştüm devasız

Sen bana yar olman be hey vefasız

Var kimin olursan ol şimden geri (Aslanoğlu, 1973:11)

“Âşık Veysel'in hayatında ikinci mühim değişiklik seferberlikte başlamıştır. Kardeşi Ali de cepheye gitmiş, küçük Veysel kırk telli sazıyla yalnız kalmıştır. Harp patladıktan sonra Veysel'in bütün arkadaşları, emsali cepheye koşuyorlar. Veysel bundan da mahrum... Böylece münvezi olan ruhunda ikinci bir inziva daha açılmıştır. Arkadaşsızlık acısı, sefalet, onu çok bedbin, umutsuz ve mahzun ediyor. Artık küçük bahçesindeki armut ağacının altında yatıp kalkmakta, geceleri ağaçların ta tepelerine çıkarak içindeki derdini göklere ve karanlıklara bırakmaktadır.” (Gökçe 1944: 87)

O günlerini, Âşık Veysel, şöyle anlatır Enver Gökçe'ye:

“Eve girerim, yüzüm asık: anam babam halimi bilmez. Ben onlara derdimi, dokunmasın diye, açamam. Onlar benim kafa tuttuğumu zannederler, bense derdimi dökmekten çekinirim, öyle ki, sazdan bile farır gibi oldum.” (Gökçe, 1944)

Bunda biraz Anadolu'da 'erkek oğlan' olgusunun etkisi varsa, daha çok Veysel'in vatanseverliğinin, vatana olan borcunu ödeme duygusunun ağırlığı vardır. Sonradan şöyle dizeleştirir bunu:

“Ne yazık ki bana olmadı kısmet

Düşmanı denize dökerken millet

Felek kırdı kolum, vermedi nöbet

Kılıç vurmak için düşman başına.

Bugünler müyesser olsaydı bana

Mınnet etmez idim bir kaşık kana

Mukadder harici gelmez meydana

Neler geldi bu Veysel'in başına.”

Annesi ve babası seferberlik sonlarına doğru “belki biz ölüyoruz ve kardeşi Veysel’e bakamaz” düşüncesiyle Veysel’i Esmâ adında, akrabalarından bir kızla evlendiriyorlar. Esmâ’dan bir kızı, bir oğlu oluyor Veysel’in. Oğlan çocuğu daha on günlükken annesinin memesi ağzında kalarak ölüyor... Veysel’in acıları bununla da bitmiyor; aksilikler, talihsizlikler üst üste gelmeye başlıyor. 1921’in 24 Şubat’ında annesi, 17 gün yattıktan sonra, ondan on sekiz ay sonra da babası ölüyor. Bu arada bağ, bostan işleriyle uğraşiyor. Köye de birçok aşık gelip gitmekte, Karacaoğlan’dan, Emrah’tan, Aşık Sıtkı, Aşık Veli gibi saz şairlerinden çalıp söylemektedirler. Köy odalarındaki bu âşık fasıllarından Veysel de geri kalmamaktadır.

Ağabeyi Ali’nin bir kız çocuğu daha olunca çocuklara ve işlere bakması için Hüseyin bir azap (hizmetkâr) tutuyorlar. Bu hizmetkâr ilerde Veysel’in bağrında açılacak başka bir yaranın da sebebi olacaktır. Bir gün Veysel hasta yatarken, kardeşi Ali de keven toplamakta iken, Veysel’in eşi olan Esmâ’yı kandırarak kaçırıyor bu yavaşma. Veysel’in acılı yaşamına bir acı daha ekleniyor böylece.

Karısı bir başına bırakıp gittiğinde Veysel’in kucığında henüz altı aylık kızı varmış. İki yıl kucığında gezdirmiş Veysel onu, ne çare o da yaşamamış. Bir şiirinde dile getirdiği gibi:

“Talih çile kadar sözü bir etmiş,

Her nereye gitsem gezer peşimde.”

Bin katmerli acılar silsilesi kısacası.

“O artık âlemde, bu diyardan uzaklaşmak, göçmek isteyen bir ruh haleti içindedir. 1928’de en iyi arkadaşı olan İbrahim ile Adana’ya gitmeye karar veriyorlar. Fakat Sivas’ın Karaçayır köyünde Deli Süleyman isminde birisi âşığı bu ilk seyahatinden vazgeçiriyor. Veysel’i dinleyelim:

“Bu adam, saz çalarım dinler, söze başlarım keser. Gideyim derim, ‘ah kıvra, çoluk çocuk ağlaşıyor, gel gitme’ diye elime ayağıma düşer. Nihayet dayanamadım, gitmiyorum vesselam diye bu seyahattan vazgeçtim.”

Veysel’i köyden dışarıya zorlayan duygu, sadece çocuklarının ölümü, eşinin kendisini terk etmesi değildir; bunlar elbette önemli etkenlerdir ama onu Sivralan’dan dışarıya taşıyan, daha geniş bir dünyaya açılma isteği, köye sığmayan yanıdır.

Veysel’in köyünden ilk ayrılışı ise şöyledir: Zara’nın Barzan Beleni köyünden Kasım adında birisi Veysel’i köyüne götürerek iki üç ay beraber yaşıyorlar. Kendisini Adana’ya göndermeyen Deli Süleyman, Sivash Kalaycı Hüseyin, Veysel’e yol arkadaşlığı ediyorlar. Dönüşte Veysel, Hafik’in Yalınca köyüne ve Zara’nın Girit köyüne uğrayarak 9 liraya meşeden yapılmış güzel bir saz alıyor. Yalınca Baba tekkesine uğradıklarında, buranın temizliğiyle uğraşan Gülizar’la karşılaşır. O gece orada kalıp, daha sonra köye dönerler. Veysel bu hadiseden bir müddet sonra Hafik’in Karayaprak köyüne dünür göndererek Gülizar’ı ister. Gülizar ilk başta pek istekli olmasa da, dedesi Hamza, ikna ederek evlenmelerini sağlar (1928) Bu evlilikten yedi çocuğu olur.” (Gökçe 1944: 89)

Ahmet Kutsi Tecer ve Halk Şairleri Bayramı

1931 yılında Sivas Lisesi edebiyat öğretmeni olan Ahmet Kutsi Tecer ve arkadaşları “Halk Şairlerini Koruma Derneği”ni kuruyorlar. Ve 5 Aralık 1931 tarihinde de üç gün süren Halk Şairleri Bayramını düzenliyorlar. Böylece Veysel’in yaşamında önemli bir dönüm noktası işlemeye başlıyor. Bu bakımdan, Veysel için A. Kutsi Tecer’le tanışması hayatında yeni bir başlangıcın da işaretleyicisidir. Çünkü Aşık Veysel’i o güne değin, köyü dışında kimse bilmemekte, tanımamaktadır. Zaten kendisi de usta malı ürünler dışında şiirler söylememektedir.

Bu ‘söylememe’ yeteneği ve çabasının olmadığından değil, Veysel’in içerisinde bulunduğu halet-i ruhiyeden kaynaklanmaktadır. Çünkü söyleme isteği

belirmiş olmasına karşın , o aşıklığının yanlış anlaşılması kaygısıyla söylemeyi ertelemiş biridir. İbrahim Aslanoğlu'na bu süreci şöyle anlatır:
“Kendiliğimden söylemek hevesi bazen içimden geçerdi. Ama, bu adam kimin kızına, kimin gelinine aşık ki böyle söylüyor düşüncesiyle o perdeyi yırtamazdım.” (Aslanoğlu, 1967:22)

1933'e kadar usta ozanların şiirlerinden çalıp söylüyor. Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde A. Kutsi Tecer'in direktifiyle bütün halk ozanları cumhuriyet ve Gazi Mustafa Kemal üzerine şiirler düzmüşler. Bunlar arasında Veysel de var. Veysel'in gün ışığına çıkan ilk şiiri böylece 'Cumhuriyet Destanı' adını taşıyan şiiri oluyor:

“Türkiye'nin ihyası Hazreti Gazi

Kurtardı vatanı düşmanımızdan

Canını bu yolda eyledi fedâ

Biz dahi geçelim öz canımızdan.

Sinesini hedef etti düşmana

Ölmüşken vatanı getirdi cana

Çekti kılıcını çıktı meydana

Gören ibret aldı meydanımızdan

Çekildi sancaklar dayanmaz canlar

Şarktan Garba gitti Türk'teki şanlar

O kadar paşalar o zabitanlar

Ayrılmadı asla sağ yanımızdan

Kaçırdık düşmanı bulunmaz izi

Bir hücumda geçti öte denizi

Siyanet ettiler askerimizi

Vatan memnun kaldı zabitanımızdan

Urumlar da toplanıyor etrafta

Uğrun uğrun haber gitti Yunan'a

Gazi Paşa gelmeseydi cihana

Düşman sarmış idi dört yanımızdan

Dumlupınar Sandıklı'nın cephesi

Dağları yıkıyor topların sesi

Kahraman askerin hücum etmesi

Cihan sele gitti al kanımızdan

Adana'yı işgal etti Fransız

Türkiye'ye meydan vermez amansız

Değnek ile kovalardık yalansız

Hasılı çıkardık vatanımızdan

Şeriatı düşündüler şerciler

Birtakım millete fesat verdiler

Her biri bir yerde hep geberdiler

Onlar kurtulmadı toplarımızdan

Nice devran sürdü ol padişahlar

Bir eser koymadı imanı yoklar

Rum Ermeni aradaki nifaklar

Şükr alçaklar çıktı öz yurdumuzdan

Aklı başında olan düşünür bunu

Şeriatçı oldu tüketen unu

Dağda belde fukaraya soygunu

Veren onlar idi vatanımızdan

Menemen mes'lesi geldi meydana

Orda birkaçları uydu şeytana

Mehdi diye kendi kendin urgana

Taktı kurtulmadı darlarımızdan

Şeyh Sait de yüzün tuttu isyana

Milletini hor bıraktı vatana

Fakir fukarayı boyadı kana

Öyle şeyhler çoktur külhanımızdan

Çağırdu Şey Sait sağır mı diye

Başında sarığı değirmi diye

Tarttılar şeyleri ağır mı diye

Haberin doğrulttun urganımızdan

Gazi Paşa hazretleri bir kişi

Ne kadar cesaret tuttu bu işi

Sarmıştı vatan düşman ateşi

Esirgedi bizi zıyanımızdan

Hükümet de milletini kayırdı

Bir afetti hapisleri koyverdi

Adaletle tebligatlar duyurdu

Çok şeref kazandık bayramımızdan

Kurtardık vatani bu belalardan

Tren hattı küşat ettik her yandan

Terakki etti mekteimiz hep birden

Teşekkür kazandık müşiranımızdan

Aslan gibi Türkiye'nin insanı

Çalışmakla kazandık biz vatani

Aç kurt gibi parçaladı düşmanı

Şecaat görmüşüz başkanımızdan

Türkiye'yi adaletle yaşattı

Dağları deldirdi demir döşetti

Millele bir altın kemer kuşattı

Hâşâ nankör olman davranımızdan

Âşık Veysel bunu böyle söyledim

Benden de yadigar bu kalsın dedim

Sözlerim yalan mı dinle efendim

Kürre-i arz oldu hep şanımdan

Bu şiirin günyüzüne çıkışı, hem geleneğin temsilcilerinin sanatlarını sergileyecekleri yeni bir mecraya; gazete, dergi ve radyoya kavuşmalarına hem de Veysel'in de köyünden dışarıya çıkmasna dönüm noktası oluşturuyor.

Ankara'ya Yolculuk

O zaman Sivrialan'ın bağlı olduğu Ağcakışla nahiyesi müdürü Ali Rıza bey, Veysel'in bu destanını çok beğeniyor, "Ankara'ya gönderelim" diye istiyor. Veysel de "Ata'ya ben giderim" diye vefalı arkadaşı İbrahim ile yayan yola düşüyor. Karakışta yalınayak, başı kabak yola çıkan bu iki gönül, bu iki insan örneği, üç ay yol çığneyerek Ankara'ya geliyorlar. Veysel Ankara'da konuksever tanıdıkların evlerinde kırk beş gün misafir kalıyor. Destanı Atatürk'e getirmek hevesiyle geldiğini söylüyorsa da destanı Atatürk'e okumak kismet olmuyor. Eşi Gülizar ana: "Ata'ya gidemediğine bir, askere gidemediğine iki; yanardı ki o kadar olur..." (Tecer 1992: 69) diyor. Ancak, Hâkimiyet-i Milliye (Ulus) basımında destanı gazeteye veriliyor. Destan gazetede üç gün boyunca yayınlanıyor. O günleri şöyle anlatıyor:

"Köyden çıktık. Yaya olarak Yozgat köylerinden, Çorum-Çankırı köylerinden geçip üç ayda Ankara'ya gelebildik. Otele girmek para yok. "Nere gidek? Nasıl edek?" diye düşünüyoruz. Dediler ki: "Burada Erzurumlu bir Paşa Dayı var. O adam misafir perverdir." O zamanlar Dağardı diyorlardı, (şimdiki Atf Bey Mahallesi) orada ev yaptırmış Paşa Dayı. Gittik oraya. Adamcağız biri hakikaten misafir etti. Birkaç gün kaldık o zaman, Ankara'da şimdiki gibi kamyon filan yok. Bütün işler at arabalarıyla görülüyor. At arabaları olan, Hasan Efendi adında bir adamla tanıştık. O, bizi evine götürdü. Kırkbeş gün Hasan Efendi'nin evinde kaldık. Gideriz, gezeriz, geliriz; adam yemeğimizi, yatağımızı, herşeyimizi sağlar. Dedim ki:

- Hasan Efendi biz buraya gezmek için gelmedik! Bizim bir destanımız var. Bunu, Gazi Mustafa Kemal'e duyurmak istiyoruz! Nasıl ederiz? Ne yaparız?

Dedi ki:

- Vallahi ben böyle işlerle ilgili değilim. Burada bir Milletvekili var. Adı Mustafa Bey, soyadını unuttum. Bu işi ona anlatmak gerek. Belki size o yardımcı olabilir. Gittik Mustafa Bey'e derdimizi anlattık. Böyle böyle bir destanımız var. Gazi Mustafa Kemal'e duyurmak istiyoruz. Bize yardım et! dedik.

Dedi ki:

- Amaan! Şimdi şairine filan önem veren yok. Kıyıda köşede çalın çağırın. Geçin gidin!

- Yok öyle değil dedik. Biz destanımızı okuyacağız, Mustafa Kemal'e!

Milletvekili Mustafa bey, "okuyun da bir dinleyeyim bakayım" dedi. Okuduk dinledi. O zamanlar Ankara'da çıkan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'yle konuşacağımı söyledi. "Yarın bana gelin!" dedi. Gittik. "Ben karışmam" dedi. Sonunda kesti attı. Biz ordan döndük geldik. "Ne yapsak?" diye düşünüyoruz. Sonunda, "Matbaaya biz gidelim" dedik. Saza, tel alıp takmak eski telleri yenilemek de gerekti. Ulus meydanındaki çarşıya, o zamanlar Karaoğlan Çarşısı diyorlardı. Saz teli almak için Karaoğlan Çarşısı'na yürüdük.

Ayağımızda çarık. Bacağımızda şal-şalvar, şal ceket. Belimizde kocaman bir kuşak.! Efendim polis geldi:

- Girmeyin dedi. Çarşıya girmek yasak! Bizi tel alacağımız çarşıya sokmadı. Polis:

- Yasak diyoruz. Siz yasaktan anlamaz mısınız? Orası kalabalık. Kalabalığa girmeyin! diye diretti.

- Peki girmeyelim dedik. Polisi güya savmış gibi yürümeye devam ettik. Adam geldi, arkadaşım İbrahim'e çıkıştı:

- Kafadan gayri müsellağ mısın? Girmeyin diyorum. Beynini patlatırım senin! diye çıkıştı.

- Beyefendi biz dilenmiyoruz! Biz çarşıdan saz teli alacağız! dedik. O zaman polis İbrahim'e:

- Tel alacaksan bu adamı bir yere oturt. Git telini al! Neyse gitti İbrahim, teli aldı geldi. Tel taktık. Ama sabahleyin çarşıdan da geçemiyoruz. Sonunda matbaayı bulduk.

- Ne istiyorsunuz? dedi müdür.

- Bir destanımız var. Gazeteye vereceğiz! dedik.

- Çalmı bakayım; bir dinleyeyim! dedi. Çaldık dinledi!

- Ooo! Çok iyi dedi. Çok güzel.

Yazdılar. "yarın gazetede çıkar" dediler. "Gelin de gazete alın!" Orada bize telif hakkı olarak biraz da para verdiler. Sabahleyin gidip 5-6 gazete aldık. Çarşıya çıktık. Polisler:

- Oooo! Âşık Veysel siz misiniz? Rahat edin efendim! Kahvelere girin! Oturun! dediler. Bir iltifat başladı ki sormayın! Çarşıda bir zaman gezdik. Fakat yine Mustafa Kemal'den ses yok. Dedik: Bu iş olmayacak. Amma Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde destanımı üç gün birbiri üstüne yayınladılar. Mustafa Kemal'den yine ses çıkmadı. Köye dönmeye karar verdik. Fakat cebimizde yol paramız da yok. Ankara'da bir avukatla tanışmıştık. Avukat:

- Ben belediye başkanına bir mektup yazayım. Belediye sizi köyünüze parasız gönderir!... dedi. Elimize bir mektup verdi. Belediyeye gittik. Orada bize dediler ki:

- Siz sanatkar adamsınız. Nasıl geldinizse öyle gidersiniz!

Döndük avukata geldik. "ne yaptınız?" dedi. Anlattık. "Durun bir de valiye yazalım!" dedi. Valiye de dilekçe yazdı. Vali dilekçemizi imzalayıp yine Belediyeye buyurdu. Belediyeye ilettik. Belediye bize:

- Yok! dedi. Paramız yok! Sizi gönderemeyeceğiz! dedi.

Avukat içerledi ve kahretti:

- Gidin! İşinize gidin! dedi. Ankara Belediyesi'nin sizin için parası yokmuş; tükenmiş! dedi. Acıdım avukata.

Nasıl edelim? Ne edelim? derken bir de Halkevine uğrayalım bakalım. Belki oradan birşey çıkar diye düşündük. Mustafa Kemal'e gidemiyok. Halkevine gidek. Bu defa, Halkevine, bizi kapıcılar bırakmıyor ki girelim. Orada dinelip duruyorduk. İçerden bir adam çıktı:

- Ne geziyorsunuz burada? Ne arıyorsunuz? diye sordu

- Halkevine gireceğiz ama bırakmıyorlar! diye cevap verdik.

- Bırakın! Bu adamlar, tanınmış adamlar! Âşık Veysel bu! dedi.

O içerden çıkan adam, bizi edebiyat şubesi müdürüne gönderdi. Orada:

- Ooo! Buyurun! buyurun! dediler. Halkevinde bazı milletvekilleri varmış. Şube müdürü onları çağırdı:

- Gelin halk şairleri var, dinleyin dedi.

Eski milletvekillerinden Necib Ali Bey:

- Yahu dedi bunlar fakir adamlar. Bunlara bakalım. Bunlara birer kat elbise de yaptırmalı. Pazar günü de Halkevinde bir konser versinler!

Hakikaten bize, birer takım elbise aldılar. Biz de o pazar günü Ankara Halkevi'nde bir konser verdik. Konserden sonra cebimize para da koydular. Ankara'dan köyümüze işte o parayla döndük." (Ekmekçi, 1973)

Plağa okuduğu ilk türkü ise, bir zaman Âşık Ali İzzet'in , daha sonra Emlek yöresi ozanlarından Âşık İzzet'inin, son olarak Hasan Dede'de bulunan bir cönke dayanılarak İğdecikli Âşık Veli'nin olduğu savlanmış (Öz, 2001) olan "Mecnunum, Leylamı gördüm" dizesiyle başlayan şiiirdir. Âşık Veysel'in çalıp-söylemesinde taşırma İzzeti adına yapılmıştır. Şiir şöyledir:

Mecnunum, Leyla'mı gördüm

Bir kerrece baktı geçti.

Ne söyledi ne de sordum

Kaşlarını yıktı geçti

Soramadım bir çift sözü

Ay mıydı gün müydü, yüzü

Sandım ki zühre yıldızı

Şavkı beni yaktı geçti

Ateşinden duramadım

Ben bu sırra eremedim

Seher vakti göremedim

Yıldız gibi aktı geçti

Bilmem hangi burç yıldızı

Bu dertler yareler bizi

Gamzen oku bazı bazı

Yar sineme çaktı geçti

İzzetî, bu ne hikmet iş

Uyur iken gördüm bir düş

Zülüflerin kement etmiş,

Yar boynuma taktı geçti

1940'ların başında yapımı gerçekleşen bu plak, onun ilk plağı olduğu gibi, saz eşliğinde plak dolduran ilk sanatçı olmak özelliğini de Aşık Veysel'e kazandırır.

Köy Enstitülerinde Saz Öğretmenliği

Cumhuriyet aydınlanması, kuşkusuz, sistemli bir kurumlaşmaya dayanmıştır. Halkevleri ve Köy Enstitüleri, bu aydınlanma hareketinin geniş halk kesimlerine ulaştırılması bakımından önemli atılımlardır. Sadece bir aydınlanma hareketi olarak da kalmaz, bu kurumlar aracılığıyla, aydın halk arasındaki uçurumun, Osmanlı döneminde olduğu gibi iki ayrı dil, iki ayrı sanat anlayışı, iki ayrı edebiyat olarak sürüp gelen sakat anlayışın da önüne

geçilmiş olmaktadır. Bunun en somut örneklerinden biri, Âşık Veysel gibi halk sanatçıları ile aydın, entelektüellerin bir araya getirilmesi, aynı çatılar altında buluşturulması olmuştur. Bu bakımdan Köy Enstitüleri önemli bir buluşma yeridir. Çünkü burada hem örgün eğitim disiplininin geçmiş bilim insanları, eğitimciler görev alırken, bir yandan da alanlarına uygun olarak halk sanatçılarından yararlanma yoluna gidilmiş; hem bu aydın halk buluşmasının başka bir boyutta kaynaşması sağlanmış hem de tamamı köy çocuğu olan öğrencilerin kendi kültürel değerlerini öğrenme kaynakları doğrudan kendilerinden seçilmiştir.

Köy Enstitülerinin kurulmasıyla birlikte, Âşık Veysel de, başka birçok halk ozanı gibi, yine Ahmet Kutsi Tecer'in katkılarıyla, sırasıyla, Arifiye (Adapazarı), Hasanoğlan(Ankara), Çifteler (Eskişehir), Gölköy (Kastamonu), Pamukpınar (Sivas) ve Akpınar (Samsun) Köy Enstitülerinde saz öğretmenliği yapıyor. Bu okullarda Türkiye'nin kültür yaşamına damgasını vurmuş birçok aydın ve sanatçıyla tanışma olanağı buluyor, şiirini iyiden iyiye geliştiriyor. Hiç kuşku yok ki, Âşık Veysel'i Sivrialan'dan çıkarıp duygu, tema, üslup bakımından ulusal bir ozan yapan en önemli etken Köy Enstitüleri ve Halkevleri olmuştur.

20.07.1965 yılında, Tahsin Banguoğlu ve Aydın Bolak'ın girişimleriyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi, o güne değin hiç bir sanatçıya nasip olmayan, özel bir kanunla Âşık Veysel'e, "Anadilimize ve milli birliğimize yaptığı hizmetlerden ötürü", 500 lira aylık bağlamıştır.

21 Mart 1973 günü, sabaha karşı saat 3.30'da doğduğu köy olan Sivrialan'da, şimdi adına müze olarak düzenlenen evde yaşama gözlerini yumdu.

Âşık Veysel'in yaşamını özetlemek gerekirse Erdoğan Alkan'ın şu betimlemesi en güzel cümleleri oluşturur: "Kızılırmak soru işaretine benzer. Zara'dan doğar, Hafik ve Şarkışla'dan sonra Sivas topraklarını terk eder. Bir yay çizip Kayseri'yi, Nevşehir'i, Kırşehir'i, Ankara'yı ve Çorum'u sular, Samsun'un Bafra ilçesinde denize dökülür. Âşık Veysel'in yaşam öyküsü Kızılırmak gibidir. Bir ucu Bafra'dadır, bir ucu da Zara'da. Bafra'ya dek uzanan acılı bir yaşam Zara'nın doğusundaki Kızıldağın güv sularıyla beslenip sona erer." (Alkan 1991: 9)

Gelenek ve Âşık Veysel

Bütün halklarda olduğu gibi, Türk kültür tarihinin eski sanat ürünlerinin kaynağında da büyüsel törenlerin varlığı yatmaktadır. Türk edebiyatının ilk evrelerine ilişkin tarihsel kaynaklar istenilen yetkinlikte olmasa da, ulaşılabilen kaynaklardan elde edilen sonuçlar gösteriyor ki, geleneğin barındırdığı mitik birçok unsurun bugün de yaşıyor olmasının temel gereklerinden birini, geleneğin çok dinamik bir çoksesliliğe yaslanmış olması oluşturmaktadır. Yazılı kaynakların istenilen yetkinlikte olmayışının çeşitli nedenleri sayılabilir. Ama bunların en başında, Türklerin geniş bir alana yayılmış olmaları ve sürekli hareket halinde bulunmaları gelmektedir. Ayrıca, biraz da bu gerçekliğe bağlı olarak yazılı edebiyatın çok geç tarihlere oluşmaya başlaması anılabilir. Türk edebiyatı ve tarihine ilişkin en eski belgeleri de Çin kaynaklarından öğreniyor olmamız da bunu açıkça gösteriyor. "En eski Türk şairleri-Tonguzlar'ın Şaman, Mogol ve Boryatlar'ın bo veya Bugué, Yakutlar'ın Oyun (Ouioun), Altay Türkleri'nin Kam, Samoitler'in Tadibe, Finovalar'ın Tietoejoe, yani bakıcı, Kırgızlar'ın Baksı-Bakşı, Oğuzlar'ın Ozan dedikleri- sahir-şair'lerdir. Sihirbazlık, rakkaslık, müşikşinâsilik, hekimlik gibi birçok vasıfları kendilerinde toplayan bu adamların, halk arasında büyük bir yer ve ehemmiyetleri vardı. Muhtelif zaman ve mekanlarda bunlara verilen ehemmiyet derecesi, kıyafetleri, kullandıkları müzik aletleri, yaptıkları işlerin şekli tabii değişiyor; fakat semadaki ma'butlara kurban sunmak, ölünün ruhunu yerin dibine göndermek, fenalıklar, hastalıklar ve ölümler gibi fena cinler tarafından gelen işleri önlemek, hastaları tedavi eylemek, bazı ölümlerin ruhlarını semaya yollamak, hatıralarını yaşatmak gibi muhtelif vazifeler hep ona aitti. Bütün bu muhtelif işler için tabii muhtelif ayınlar vardı: Bunların bir kısmı unutulmakla, yahut şekil değiştirmekle beraber, bir kısmı hâlâ Kırgızlar'da, Altaylar'da, Kazaklar'da yaşamaktadır. Şaman, yahut baksı, bu ayinlerde istiğrak hâline gelerek birtakım şiirler okur ve onları kendi müzik aletiyle çalar; beste ile beraber olan ve sihirli bir mâhiyeti haiz sayılan bu güfteler, Türk şiirinin en eski şeklini teşkil etmektedir." (Köprülü 1989: 57)

Bu ayinlerde kullanılan müzik aletlerinden biri davulsa, kuşkusuz diğeri de kopuzdur. Abdülkadir İnan XI. yüzyıl tarihçilerinden Gardizi'ye dayanarak, Eski Yenisey Kırgızları'nın şaman ayinlerinde saz çaldıklarını belirtir. Abdülkadir İnan "Bugünkü Kırgız kazak baksıları kopuz kullanırlar. Eski Oğuzlarda, İslâmdan sonra, şamanizm geleneklerini devam ettiren ozan'lar kopuzu mübarek saymışlardır. Dede Korkut her hikayede kopuzu ile meydana çıkıyor, ad verirken, dua (alkış) ederken hep kopuz çalıyor; Oğuz kahramanı kopuzun sesinden kuvvet alarak mücadelede galip oluyor." der. (İnan 1986: 93)

Bizim ozanlarımızın çaldıkları çalgının da bu ayinlerde kullanıldığını gösteren kanıtlar fazlasıyla vardır. XIV-XV. yüzyıllarda yazıya geçirildiği sanılan, Dede Korkut hikayelerinde de kopuzla ilişkin kutsal davranışların varlığını görüyoruz. "Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu" adlı hikayede: "-Bre kâfir, Dedem Korkut'un kopuzunun hürmetine (adına), çalmadım! dedi, eğer elinde kopuz olmasaydı, ağamın başı için, seni iki parça kılardım! Çekti kopuzu elinden aldı." diye geçmektedir. ** (Binyazar 1991: 243)

Eski Türk topluluklarında ozan ya da kam, baksı gibi adlarla anılan bu kişilikler, söz söyleme, saz/ kopuz/ davul çalma gibi yeteneklerin yanı sıra, büyücülük, hekimlik vb. çeşitli görevleri de üzerlerinde toplamışlardır. Bu bakımdan da toplum üzerinde oldukça etkindirler.

İşbölümünün yaygınlaşması ozan, kam, baksı gibi adlarla anılan, toplumun ileri gelen ve birçok işi bir arada yürüten bu kişilikleri de değiştirmiş, dinsel törenler için din adamları, sağaltım için hekim, vb. meslekler geliştirmiştir.

“İslamiyetin kabulü ile terkedildiği düşünülen Ozan-Baksı geleneğinin, beş asır sonra birdenbire İslami biçimde ortaya çıkması kanaatimizce mümkün değildir.” diyen Günay, bunu şöyle açıklıyor: “Bu edebiyatın geçiş devri ile ilgili örneklerin şimdiye kadar tespit edilememiş olması şansızlıktır. İslamiyetin kabulünden sonra yeni bir yurt edinme gayreti ve mücadelesi içinde olan Türklerin bu dönemde yeni dini benimseme ve yayma çabası ile bugün Tekke Edebiyatı adı ile anılan tarzda eser vermeleri ve bunlara daha çok itibar etmeleri makul bir düşüncedir. Ancak unutulmamalıdır ki bu konudaki ilk eserler de Arap-Fars edebiyatından daha sonraki yüzyıllarda alınan nazım şekilleri ve nazım unsurları ile değil milli nazım şekillerimiz ve unsurlarımız dahilinde meydana getirilmiştir. Ozan-baksı geleneği ise bu arada bir ölçüde

tekke tarzında tesirli olurken diğer taraftan yok olmama çabası göstermiş ve kendi kural ve kalıplarını daima sahip olduğu bir esnekliği kullanarak yeni şartlara uydurmuştur. XV. yüzyılda yazıya geçirildiği, XI-XII. yüzyıllarda teşekkül ettiği kabul edilen Dede Korkut hikayelerindeki ozan tipi ve şiir icra geleneği ayrıca hikaye kahramanlarının zaman zaman karşılaştıkları olayları ve duygularını anlatmak için sazlarını ellerine alarak deyişler söylemeleri XVI. asırdan günümüze kadar izlediğimiz Âşık Edebiyatından farklı değildir. Ozan-Baksı geleneğinin hususiyetlerinden olan büyücülük, hekimlik, din adamlığı gibi hususiyetler İslamiyetten sonra terkedilmiştir. Âşıklar eğitimciliği ve sanat temsilciliğini üstlenmişlerdir.” (Günay 1992: 18)

Âşık olarak adlandırılan sanatçı tipi, şiir, nazım ve düzyazı karışımı bir öykü çeşitinin yaratıcısı olarak tanımlanmakta. Boratav: “... Bir yönüyle eski destan (épopé) geleneğini sürdüren, ama başka bir yönüyle, adının da belirttiği gibi “sevda şiirleri” (lirik türden şiirler) söylemekle görevlenmiş bir sanatçıdır. Onun yaratıcılığı irtical ilerdir: şiiri yazmaz, söyler. Onda şiir müzikten ayrılmaz; demek ki sadece söylemez, çalar ve çağırır. Âşıklar düz konuşma biçiminde söylemekle şiir söylemeyi dilden söylemek ve telden söylemek deyimleriyle ayırırlar; bununla âşıkın şiirini söylerken sözlere eşlik eden müzik aracının, sazın, aşkın şiirinden ayrılmaz bir öge olduğu anlatılmak istenir.” diyor ve ekliyor: “Demek ki âşık şiiri sözlü gelenekte oluşan ve gelişen bir sanattır; müzikten ayrı düşünülemediği, bir kerteye kadar ‘seyirlik-dramatik’ öğeleri olan ‘katışık’ bir anlatı sanatını kapsar.” (Boratav 1982: 20)

Âşık Veysel’i bu gelenek içerisinde düşündüğümüzde, âşık edebiyatında gördüğümüz ve giderek bir âşık edebiyatı esası olan bade içme/buta alma kavramının Âşık Veysel’de görülmediğini, usta-çırak ilişkisinin de, yaşam öyküsü bölümünde de ayrıntılı olarak görüldüğü gibi, Âşık Veysel’de bir yol gösterme biçiminde ortaya çıktığını; gelenekle olduğunca öyle iç içe bir durum sergilemediğini görürüz. Gelenekte görülen usta-çırak ilişkisi, bir ustanın yanında hem sazı ve geleneği öğrenmek hem de bir süre birlikte dolaşmakla belirir. Âşık Veysel’de durum pek böyle değildir. Örneğin, Âşık Veysel bade içmemiştir. Badesiz âşıktır. Günümüzde bile kimi âşıkların uydurduğu pir elinden dolu içmek gibi bir ayrıcalığı da olmamıştır. Sonra Âşık Veysel’de âşık edebiyatında gördüğümüz esaslardan biri olan hikaye anlatma da yoktur. Âşık karşılaşması olan atışma, muamma asma ya da çözme gibi geleneğin içerisinde olan olgularla da pek orali değildir.

Gerçi Âşık Veysel, halk şiirimizde önemli yere sahip kimi ozanların adlarını anarak, (Karacaoğlan, Dertli, Yunus soyum var/ Mansur’a benzeyen bazı huyum var) bu geleneğe bağlılığını dile getirir ama, onun bu dile getirmesi gelenekle gelenek içerisinde önemsedığı değerleri işaretlemek maksatlıdır. Hatta bir şiirinde:

“Elinden bir dolu içtim

Türlü türlü derde düştüm”

diyerek bade içme geleneğiyle çağrışım yaratsa da, gerçekte o anlamda bir işlevi yoktur bu dizelerin.

Ayrıca âşık şiiri geleneği içerisinde belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkan “askı geleneği”, yani muamma sorma ve çözmeye de Âşık Veysel bilinen uygulamanın dışında bir addır.

Kurt Reinhard “Sivas Vilâyeti Âşık Melodi Tipleri” başlıklı çalışmasında, Âşık Veysel Ekolü olarak nitelendirilen ve Orta Anadolu bölgesini içeren âşık ezgilerini anonim halk türküleri ve ezgilerinden farklı olarak şöyle ifade etmektedir: “Âşık ezgileri, güftenin mısralarında sayısıyla bağlantılıdır. Doldurma veya tekrar edilen kelimeler açık biçimde telaffuz edilmektedir. Ezgilerde belli motifler sık sık tekrarlanmakta, türkülerde sazın belli bir bölümü kullanılmaktadır. Türkülerde ani bitiş veya yavaşlayarak sona ulaşma büyük ölçüde sazı icra edenin arzusuna ve sanatına bağlıdır. Âşık ezgilerinde sol sesi ana ton olmakla beraber lâ ve mi seslerinin anases tonu olarak kullanıldığı örnekler vardır.

Âşık ezgileri, konuşma üslûbunun ağır bastığı ezgiler ve ezgilerin ağız basıp konuşma üslûbunun gerilediği iki gruptan oluşur. Konuşma üslûbunun yaygın olarak benimsendiği örneklerde ezgi yavaşlar ve konuşma ritmine ayak uydurur. Ezgi çok kere güftenin arkasındadır, bu üslûpta önemli olan sözlerin anlaşılması olduğu için ezgiden zaman zaman feragat edildiği olur. Sözlerden ziyade ezgilerin ağır bastığı tiplerde ise bir hece birden fazla nota ile seslendirilir, ezgilerin zenginlik kazandığı bu tipte ise güfteler bir ölçüde daha zor anlaşılır durumdadır.” (Reinhard 1977: 291)

Bu durumda şu çıkıyor karşımıza: Birincisi, Âşık Veysel bizim klasik anlamda algıladığımız âşık değildir, ikincisi gelenek Âşık Veysel’le kırılmıştır.

Ahmet Kutsi Tecer bu konuda ilginç bir benzetme ve değerlendirme yapıyor. “Âşık Veysel’de Veysel Şatıroğlu dirilirken, Veysel Şatıroğlu’nda Âşık Veysel bitiyor. Tanzimat’tan gelenlerle onun farkı, gelenekten çıkageldiği için, bir ses farkıdır. onun teli bize göre bağlanmıştır. Tanzimat’ın teli taklit bir bağlanmadır; evvelkisine “düzen”, ikincisine “akort” dediğimiz gibi, Veysel bir bakıma, öbür çağdaşlarını okumuş gibidir; mesela Ceyhun Kansu, Veysel’i ne kadar okumuşsa, Şatıroğlu da Ceyhun’u o kadar okumuştur. Veysel’le çağdaşları arasında o kerte birbirini çeken taraflar vardır. Ceyhun Kansu ile Faruk Nafiz Çamlıbel ne kadar birbirinden ayrı ise, Şatıroğlu da çağdaşlarından bu tarzda ayrılır. Onu diğerlerinden ayıran taraf, demin de belirttiğim gibi, Tanzimat geleneği yerine, halk şiiri geleneğinden çıkmasıdır. Veysel Şatıroğlu, Âşık Veysel’le halk şiiri geleneğini yaşamış ve “bugün”e oradan gelmiştir.” (Âşık Veysel 1944: 13)

Doğaçtan Söyleme

Âşık tarzı şiir geleneğini sürdürenlerin önemli bir bölümünün sürdürüldüğü doğaçtan, irticalen söyleme Âşık Veysel’de pek görülmez. Bu, onun yeteneksizliğini ya da geleneği bilmediğini göstermez, tam tersine Âşık Veysel, şiirin belli bir süreç içerisinde kurulduğuna inandığından, bu yolu yeğlemez.”Nasil yazıyorsunuz/ söylüyorsunuz?” sorusuna verdiği yanıt da bunun açık kanıtıdır: ”Herkesin kendine göre bir yazması, söylemesi var tabii. kimi irticalen, kimisi de düşünerek yazar. Ben hemen yazayım desem yazamam. Zaten yazı bilmem ki. Okuma da bilmem. Yazı nasıl olur, harflerin şekilleri nasıldır, bilmem. Çok küçükken babamın elinde bir kağıt gördüydüm. Nüfus kağıdı mıydı, yoksa senet miydi, neydi. Kırmızı bir şey. Yazı olarak bir onu hatırlıyorum.

“Acılı, düşünceli ya da sevinçli zamanlarım olur. Kendi kendime düşünürken, içimde bir şey doğar. İşte bu doğuş şiir olur. Bir kaç defa söylerim. Tamamlanır, son şeklini alır. Sonra yakınlarımdan birine yazdırırım bunu. Eğer besteler saza söylersem aklımda kalır, unutmam. Bestelediğim pek aklımda kalmaz. Nasıl olsa yazdırdım, artık ölmez, unutulmaz derim. Bazen okurlar onları, ben de dinler hazlanırım.”(Köklügiller, 1974:44)

Âşık Deli Hazım, Âşık Çakır ve Âşık Kul Ahmet’le yaptığı karşılaşmalar (Kaya:2004:317-326) kaydedilmesine karşın, bunların gerek üslûp bakımından, gerek sayılı sayıda olması, gerekse Kul Ahmet örneğinde olduğu gibi, bu şiirleri kendisinin söylediğine dair kuşku da vardır (Kaymak,1996:45)

O, hazıksız, ölçüp biçeksizin söylemeyi doğru bulmaz. “Bin düşün bir konuş”culardandır Âşık Veysel. Boğazın boğum boğum olmasını, sözün ölçülüp-tartılarak söylenmesi bağlamında yorumlar.

1933'lere kadar usta malı söyleyen Âşık Veysel pek doğal olarak yaşadığı ve yetiştiği kültürel ortamın verdikleriyle yetiniyor, oradan besleniyordu. Yusuf Ziya Demirci ve arkadaşlarının 1926’da yurt çapında başlattıkları halk türkülerini toplama çalışmalarında Âşık Veysel’den de derlemeler yaptıkları biliniyor. Örneğin, plak olarak doldurduğu ve İzzeti’ye ait ‘Mecnunum Leylamı gördüm” dizesiyle başlayan türkü

yanı sıra, TRT repertuarında Erzincan türküsü olarak yer alan “Ağgül seni cemakânda görmüşler”, Karacaoğlan’ın “Ben güzele güzel demem güzel benim olmayınca...” gibi türküler de ondan derlenmiştir.

Kendi şiirlerini çalıp söylemeye başladığı tarihlerden itibaren, geleneksel olarak kendisini var eden sosyal ve kültürel çevrenin; örneğin tekke geleneğine bağlı bir ailenin bireyi olmasına, Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde yetişmesine karşın, onun şiirlerinde bu geleneğin temsilcilerinde belirgin olarak görülen Dövazımam söyleme, Hz. Ali, Kerbela, Hz. Hüseyin ve oniki imamlara ilişkin deyişlerin belirleyici olmadığını; tam tersine Tekke ve Zaviyelerin kapatılmış olmasının bilincinde olarak, cumhuriyet kurum ve değerlerine yönelme görürüz

Âşık Veysel’in kanımca en büyük özelliği burada, geleneği kurmasında çıkıyor karşımıza. İlk dönem ürünlerinde görülen zayıflık, ağır didaktik yan da yetkinleşiyor; ismarlama havası taşıyan ürünlerden sıyrıldıkça kendi özgün sesinin yansması oluyor.

Onun gelenekle bağının, varolan şekilsel bağlar yanı sıra tematik olarak da farklılaşmasının bir başka yansması, âşık şiirinde belirgin bir unsur olan âşık-ı sadıklığın, Âşık Veysel’de dönüşüme uğramasında görürüz. Sürekli olarak aşık naz eden, cilve yapan canan, Âşık Veysel’de bu izleğin dışına düşmüş; “Güzelliğin on’par etmez/Bu bendeki aşk olmasa’, ya da “Benim sadık yarım kara topraktr’a dönüşmüştür.

Âşık Veysel’i farklı kılan önemli özelliklerden birisi de, sadece aydını halka getiren değil, aynı zamanda halkı da aydına götürenlerden olmasıdır. Onunla birlikte önemli ölçüde köy ve kasaba ortamından, büyük kentlerin sanat ortamlarına taşınan bu geleneksel kol, dönemin seçkin ve ünlü aydın

sanatçılarının geleneği daha yakından ve daha doğru tanımlarına yaramış, böylelikle cumhuriyetle birlikte başlayan ve bir anlamda cumhuriyetin kültür politikasının önemli bir ayağını da oluşturan halka ve halk kültürüne eğilmeyi rasyonel düzeyde gerçekleştirmenin somut ifadesi olmuştur. Bu belki çok sistemli ve bilinçli bir tavır olarak görülmesi de, Aşık Veysel'in durduğu yer, yerine getirdiği işlev böyle bir gerçekliği de ifade etmektedir.

Halkın katıksız, yürekte ve içten gelmişlik havası içindeki söyleyişle, aydınım hayata, doğaya ve gerçekliğe karşı kitabî dünyasıyla örtüşen ayrık kavrayış, Aşık Veysel'de erimiştir.

Bir Veysel demişler, olabilirsem

Söylerim sözümü bilebilirsem

Bir cura sazım var, çalabilirsem

Defli, dümbelekli, caz neme gerek.

Bu dile getirme ve kendini ifade etme biçimi, aslında kente taşınmış geleneksel âşık şiirinin yeni anlam ve biçim denemelerinin somut bir örneğidir aynı zamanda.

Gelenek konusundaki tavrını, bir aidiyet tapınması içerisinde sürdürme inadı ve algısında olanlara Veysel'in şu dörtlüğü bir anlamda güzel bir yanıtıdır da:

“İleriyi gören geriye bakmaz

İnsanlık yolundan taşraya çıkmaz

Allah cömert ama, ekmek bırakmaz

Oturup geçmişi konuşanlara”

Ancak, şunu da yabana atmamak gerekiyor; onu büsbütün gelenekten de soyutlayamayız. Enver Gökçe'nin dediği gibi: “Halk şairlerimizin eserlerinde ortak özellikler olan saz-söz ayrılmazlığı klasik şark edebiyatının estetiğinde önemli bir yer tutan idealizm meylî ve bu meylînin halk şiirinde işleyen mücerretlik vasvî Âşık Veysel'in sanatında da egemen unsurlardır. Kısaca Âşık Veysel tabiatı duyusu, duyarlılığı dini bir zümreye

bağlı egemen bir karakteri olmamasına rağmen mistik tarafları, kainat, varlık yaratılış anlayışı ile geleneğe bağlı bir saz şairidir.”(Gökçe 1982: 23)

Köyden Dışarıya Çıkış: Kasaba ve Kent

Âşık Veysel, hem gelenektir böylece, hem de yenidir. Onun yeniliği, eskiyi kırma çabası, hiç kuşkusuz, etkileşime girdiği sanat ortamı ve geleneğin diğer temsilcilerinden farklı olarak içerisinde bulunduğu toplumsal koşulları doğru kavramasından ileri gelmektedir. Ondaki bu kavrayış kendiliğinden olmuyor; bir bilinç zorluyor onu buna. Nasıl olursa olsun, Veysel bu anlamda cumhuriyet ideolojisini kavramış bir insandır. Salt bunu kavramakla da tanımlayamayız onu, bir nokta daha var, gelenek anlamında bağını koparmasa da, düşünsel anlamda köy ve kır ozanı olmaktan uzak durması. Doğaya yönelik motifleri, imgeleri alabildiğine kullanmasına karşın, Veysel, duygu olarak, söyleyiş olarak köyden dışarı çıkıyor; kasabayla, kentle buluşuyor.

Onun kasabayla, kentle buluşması halk şiirinin de yeni tema ve kavramlarla tanışması anlamına geliyor. Halkevleri, Köy Enstitüleri, demokrasi, cumhuriyet, teyyare, okul, köprü gibi bugüne daha yakın kavram, kurum ve araçların halk şiirine taşınması, onun kavrayışıyla yaygınlık

kazanmıştır.

Düşünse dünyasıyla kenti olmasına karşın, hayatını köyde sürdürmeyi seçmesini şöyle açıklar:

“İstesem taşınırdım (kenti kastederek). Amma orada ayrılmak istemedim. Çünkü beni kasabalar sıkıyor. Sebebine gelince, zaten insanlarda dört kapı var. Göz, kulak. Göz zaten kapanmış. Her duygum kulaktan olduğu için, böyle gürültülü yerlerde kulağı da o kapatıyor, onun için... Sonra bir hal daha vardır ki, mesela buraya geldim, oturdum, kapandım. Kendi kendime çıkıp dışarıyı gezemem. Ama köyde olursam istediğim eve gidebiliyorum. Çıkıp kendi kendime geziyorum. Burada elinden tutunca nereyi gözersen kendine hakim değilsin. Onun evinde geziyorsun.” (Ekmekçi, Yeni Ortam, 1 Ocak 1973).

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, Köy Enstitüleri, bir eğitim modeli olarak farklılığını seçtiği öğrenci kesimi, öğretmen kadrosu, izlenceleri (müfredat) yanı sıra, Ziya Gökalp'ın halka doğru olarak sistematikleştirmeye çalıştığı, 1920'lerin eğitim bakanı Dr. Rıza Nur'un 'hars dairesi' ile farkındalık yarattığı ama en önemlisi Ahmet Kutsi Tecer gibi kültür adamlarıyla yörüngesini bulan ulus olma çabasındaki bir toplumun ilim insanı ile irfan sahibi insanını aynı mekanda buluşturma gayretidir. 1941 yılında Arifiye Köy Enstitüsü'nde başlayan, 42-43 yılında Hasanoğlu, 44 yılında Çifteler, 45'de Gölköy'de, ardından Pamukpınar'da devam eden Aşık Veysel'in öğretmenliği böyle bir irfan sahibi kişinin, ilim sahibi kişilerle buluşma macerası olarak da algılanmalıdır. Çünkü, adının önünde köy sıfatının bulunması, enstitülerin, 'köycülük' ideolojisi taşıyan kurumlar olarak değerlendirilmemesini gerektirir. Tam tersine, bu kurumlar, izlencelerin içeriği, öğretmenlerinin ve öğretilenlerin bilgi ve beceri birikimleriyle ortaya koymuş oldukları kültürel, sanatsal ürünlerle, 'kent' kültürü zeminini geleneksel kültürün dinamik değerleriyle bütünleştiren özelliğe sahiptir. Öğrencilerini güzel sanatların ufuk açıcı zenginliğiyle buluşturan, yöntemi hayat bilgisinin zengin bir damarı kılan akılcı, bilimsel düşünen bireylerin yetiştirildiği kurumlardan gericilik, bağnazlık beklenebilir mi? Böyle olmadıkları için cumhuriyetin Halkevleri, tercüme bürosu, DTCF'deki halkbilimi kürsüsü gibi örnekleri daha da artılacak ilerici kurumları tasviyeleri, dolayısıyla da kapatılmaları sağlanmıştır.

Kendisinin de dahili olduğu geleneğin temsilcilerine ilişkin eleştirel yargısını gizleme oluşu, süreci belli bir bilinçle kavramışlığını da yansıtır.

“ ...

İyi demez kötü demez metheder

Bakarsın ki bir tel kırmış çat eder

Sorsan baksan aşka binmiş at eder

Yorulup yollarad kalan aşıklar

Şehvetle aşiktir kıza geline

Arı olan tuz katar mı balına

İbrişimden nazik ipek teline

Katarlar çeşitli yalan aşıklar

“Aşıklar çoğaldı sadık az kaldı

Fikreyle ey Veysel ne zaman geldi

Şiirde ne özet ne bir öz kaldı

Savurur denesiz saman âşıklar”

İçeriğine gecekondular, demokrasi, kapıcı, apartman grev, lokavt, miting, gibi birçok yeni sözcüğün girdiği halk şiirlerini de ancak 1960’lı yıllardan sonra duymaya ve okumaya başlıyoruz. Bunlar gözönüne alınır ve Âşık Veysel’in kimi kentsel temaları daha erken tarihlerde şiirine taşıdığı anımsanırsa, onun değişimi kavramadaki sezgisel gücü çok daha iyi anlaşılır.

Vatan Cephesi ve Âşık Veysel

1950’li yılların sonlarına doğru, Âşık Veysel köyünden pek ayrılmıyordu. Bir yerlere gitmesine konserler vermesine yönetim sıcak bakmıyordu.

Âşık Veysel’in oğlu Bahri Şatıroğlu’nun konuya ilişkin şu sözleri çok dikkat çekicidir: “... babamın bu ovadan dışarı çıkmasını, çalıp söylemesini yasakladılar. Yani kanun çıkarmadılar ama engellediler. Vali, babamın Vatan Cephesine kaydolması, partiye geçmesi için çok gelip gitti. Babam kabul etmedi.” (Alkan, Cumhuriyet Gazetesi, 27.8.1070 aktaran:Özdemir, 2010:63)

Veysel köyünde adeta göz hapsindeydi. Yıl 1959’dur. Karlı, tipili bir kış günü Âşık Veysel, Sivas Yıldızeli Pamukpınar’dan geçerken belletmenlik yaptığı Yıldızeli Köy Enstitüsü’nü ziyaret etmek istedi, fakat içeri almadılar.

Âşık Veysel’in, Şarkışla Ovası’ndan çıkıp Anadolu’nun herhangi bir yerinde türkü söylemesi sabırla karşılanmıyordu. Mecliste 18 Nisan 1960’da “Tahkikat Komisyonu” kurulmuştu. Vatan Cephesi’ne katılanların adları her gün radyolarda okunuyordu. Topkapı’da, Kayseri’de, Uşak’ta İsmet İnönü’ye saldırılar düzenlenmişti. Bu olayları eleştirenler “asi” ilan ediliyor, tutuklanıyordu. Sabrının da bir sonu vardı şunları söyledi:

“Demokrasinin budur rejimi

Vatan milletindir kim kovar kimi

Sıkma savcıları kovma hakimi

Şekavet yok adalet var bu yolda.

Topkapı’da Kayseri’de Uşak’ta

Kimin hakkı vardır bu sefil halkta

Parmaklar oynuyor türlü nifakta

Selamet yok felaket var bu yolda.

Radyo denilen milletin malı

Neşriyatlar tarafsızca olmalı

Hakimiyet milletindir bilmeli

Esaret yok, hep millet var bu yolda

Manasız mantıksız Vatan Cephesi

Vatan milletindir bu neyin nesi

Maksat Menderes'in seçim dalgası

Menderes yok, memleket var bu yolda.

Anılarda Aşık Veysel

Fakir Baykurt Anlatıyor:

“Eylül dedi mi ayazlar başlar, kasımda temelli kışa girer Sivas. Soba şuna, kömür buna demeyeceksin artık. Elinde tutamla para olacak. Kamyonla alıp kürekle atacaksın. İçi tuğlalı demir döküm sobanın dışı da kırmızı olacak. Ama nerde bizde o güç? Aylığımız ayın on beşi demeden bitiyor. Yılda üç kez değer yitiriyor para. Oduna yetti, kömüre yetmedi diye konuşuyoruz. İki dakika geç gitsek kafa tutan âmirler, yaşamın bu yanlarını düşünmüyor.

Ekim başında geldi Veysel emminin haberi. Ayazlar sertledi. Kabakyazısının yelleri kılıç. Kendim çok üşüğüdüm için Veysel de üşüyecek diye korkuyorum. Gidip otobüsten aldım. Yanında hasta kızı Zühre. Bastonunu vura vura indi taşittan. Tokalaştık. Küçük Veysel'le araları temelli açılmış. Sazını almamış. “Önemli bir işimiz var!” diye haber salmıştı. Önemli işi hasta kızı. Başka bir konuya aktardı sözü:

“Burası Halkevi'nin önü mü?”

“Eski Halkevi'nin önü...” dedim.

Sorduğu yapı, sönmüş arı kovanını andırıyor. Doğrusu iyi bulup çıkardı. Görmeyen gözlerinin gücü öteki organlarına geçmiş. Yıllar sonra gördüğü dostu sesinden tanıyor. Yer duygusu gelişkin. Belki ıssızlığı sezdi. Cumhuriyet Caddesi'ne yöneldik. Hemen sola sapacağız. Eski Mahkeme Çarşısı'nın ardında evimiz. Ortalık ayaz ama kalabalık.

Bütün iyi ünlüler gibi biraz sinik yürüyor. Hem de usul usul konuşuyor:”Zühre büyüdü, everdik, hasta bile odu sayende!”

“Niye sayemde oluyor?” diye güldüm.

On sekizindeki genç kadın bir adım ardımızda.

“Yazar değil misin? Sen çekmedin mi yazgısını temize?”

Acıyla güldüm, ama görmedi. “Bir yetkim olsa böyle mi çekerdim?!” diye sıktım kolunu.

Bastonunun ucunu yerin taşına tak tak vuruyor:”Kime sordumsa, ben yazmadım diyor. Biraz sıkıştırdım mı, Yukardaki deyip çıkıyor. Yukardakinin bu kadar aşağıda işi ne? Yıllardır felek, melek diye her gittiğim yerde aradım, karşılaşmadık. Zaten biraz kara kadınların yazgısı ak olmamış. Zühre'ninki karadan da kara... Kocasının babası durmadan hasta kızı bize kakaşladınız diye vurup duruyor. Hastalığı satın mı aldık? İnsanlık adına bile doktora götürmedi. Mal değil ki

kesip yiyelim. Ya da çekip pazara satalım. Neyse, işte getirdim. Zorunlu kendimiz baktıracağız. Harcı gideri kaç kuruş ise, ödünç alıp, borca girip ödemeye çalışacağız, yiğenim Fakir Efendi!”

Tıp tıp tıp okşadım kolunu: “Sen de biliyorsun; artık kuruşluk iş kalmadı! Ama tasalanma, belki parasız baktırabiliriz. Bizim müdüre söylerim, başhekime telefon eder. Beni sevmese bile seni sever, yardımcı olur.”

Bizim sokağa girdiğimizi sezdi: “Sen bizi utele atsan daha yavız olur!..”

“Otele de gideriz. Evde hayranların var. Uğrarsan gönülleri hoş olur...”

Akşamın dar vakti. Sivralan'dan sabahın köründe çıkmışlar. Şarkışla'ya kadar atla, Sivas'a kadar otobüsle gelmişler. Veysel emmi kendi dökülüyor. Zühre hastalıktan, yorgunluktan ölüyor. Otel otel dediği Yorgancılarla Bakırcılar arasında iki kat, ahşap bir yapı. Her gelişinde oraya iner, evlerde

öldürsen kalmazmış.

“Doymadın mı otellere?” dedim usulca. “Eve gidiyoruz. Ama öyle ahım şahım ev değil. Bir oda, bir sofa. Avlumuz, helâmız ortak. Avluda musluklu çeşmemiz ortak...”

“Beğenmeyen kızını vermesin! Köyde bunlar da yok!”

“Saklama, senin köyde hepsi var!” dedim. “Gözümle gördüm; tarlalarda traktörler vızır vızır. Yollar asfalt. Okulunuz yeni. Pırl pırl da bir sağlık evi. Futbol alanı bile var...”

“Sinemalarda olabilir!” diye güldü. Sessiz sessiz yürüdü. “Elbet köyde de olabilir, ama nerde o günler? Hepsinin işi dalga! İleri kandırmaca...”

Ağzına kadar dolu sanıyormuş bizim evi. Tenhahlığına sevindi. Anamı, eşimi, kardeşimi tanıştırdım. Beş dakika kadar da ev sahiplerimiz gelip oturdu. Öğlen zamanıydı. Ortaya sofraya geldi.

“Şu turp, şu tarhana, şu da erik hoşafı!” dedi başlarken. Hepsi için Tanrıya bin şükür! Turp Sivas’ın, ama ötekileri bilemem nereli?” diyerek hepimizi güldürdü.

“Bilirsin bilirsin; onlar da bizim köylü. Her şeyi pazardan almak olmuyor!”

Öksürdü: “Şehirlere apartman yaparsınız, saklayın paraları!”

Anam, beni taşıyabileceği bir fırsat yakaladı: “Çekiş buna bıcımık! Eli hiç para tutmuyor!”

Aramızda geçen tartışmaları birkaç kez dinlemiş sanki. Sordu: “Paraları tutup da turşu mu kuracak?”

Anam şaşırды: “Benim oğlum akıllı adamla konuşmaz zaten?” Bereket okuyup çekildi sofradan.

Kahveleri kızkardeşim yaptı. Zühre almayacak oldu dokunuyor diye. “İç iç!” diye isteklendirdi kızını. “Bu adamın kahvesi dokunmaz!” Bir fincan da kendisi aldı.

Köyden sordum, ölen yiten, gelen giden?

“Valla bir sel gelip gitti! Yağmurlarımız baharda yağmadı, güzde yağdı! İnen seller bağa bahçeye taş doldurdu. Selin dışında gelen giden yok. Köy bildiğin gibi... Zühre’nin hastalığını sorarsan, böğrüm! deyip duruyor. Ot kaynattılar, yakı vurdular, fayda vermedi. Dünür efendiye yalvardık: Hiç olmazsa Şarkışla’ya götür! Oralı olmadı. Anlattım ya; baktık günden güne kötüleşiyor; sana haber saldım, alıp getirdim. Doktorların ağzına kaşık kepece sığmıyor diyorlar. Bir umudumuz sende şimdi...”

“Şehirlere umut kesilmez emmi!” dedim. “Üstelik Zühre’den, senden yararları da var; oy veriyorsunuz! Oynaya oynaya bakarlar, hiç hiç hiç tasalanma!”

Zühre konuşmadan oturuyor. Yumruklarıyla karnını bastırıyor. Sancı çekiyor. İyice rahatsız olduğu belli.

“Hele bu geceyi geçirsin...” dedi, usulca ayaklanıp.

“Evet yorgunsunuz; bir an önce yatın...” dedim.

Anamla eşim fısıldaştı: “Zühre burda kalsın, sen âşığı götür!” dediler. Koyunlarına alıp yatacaklar. Âşığı alıp yürüdüm. Upuzun Cumhuriyet Caddesi’nde tek kıpırtı kalmamış. Şehre gece inmiş, yaşam sönmüş. Uzun Yayla’nın ortasında

ıssız, kıpırtısız bir Sivas. Otel sahibini aşağıdaki masanın başına zor indirdik. “Bu saatten sonra gelen giden olmaz!” deyip yatmış. Gene de yarım buçuk bir hoşgeliş etti uykulu.

Âşık Veysel’e bir yatak istediğimizi söyledim. Beni de kalacak sanmış. Çok durmadım: “Okula erken gideceğim, sen eve gelirsin. Başhekime telefon ettireceğim. Hastaneye birlikte gideriz. İyi geceler!” dedim.

Sabahleyin yerler takır tukur buz. Erken gittim okula. Müdür poker arkadaşı başhekime telefon etti. Eksik olmasın bir de sıra alverdi. Sonra, “Buraya da getir, bir kahveni içsin! Az çok biz de severiz kendisini!” dedi.

Evden hastaneye yürüdük. Epay var arası. Faytona binmemizi istemedi. Başhekim kapıya haber bırakmış. Çıktık yukarı. Odasında oturuyor. Beyazlarını

giymiş. Kırvatını bağlamış. Âşık Veysel'i kolundan tutup yanındaki koltuğa oturttu. Yeniden hoşgelişler etti. Zühre'yle biz dikiliyoruz. Dersim 10.00'da. Biraz vaktim var, ama hasta acı çekiyor.

Zile bastı başhekim. Giren odacıya, "Ahmet Bey, Mehmet Bey, Hamdi Bey, Hasan Bey..." diye adlar verip elinin altındaki doktor beyleri çağırttı. Geldiler. Ayten Hamım, Nurten Hanım, Hasibe Hanım diye hemşireleri de çağırttı; odası doldu.

Gelenlerin hepsi Veysel'le tokalaşıp hatırını sordu. Başhekim şakalı sözlerle onları Veysel'e tanıttı.

"Bizler hepimiz senin hayranların oluyoruz Âşık! Söylediğin türküler bizi etkiliyor. Tanıştığımızı memnun olduk!" Daha böyle gönül alıcı nice sözler... Veysel sıkılıyor, ezilip büzülüyor. Ben de Zühre için sabırsızlanıyorum. Başhekimin geniş odasında, duvarın dibinde, Veysel'in çevresini saranların dışında kaldık. Bizi gören yok. Genellikle insanları güldüren Âşık bu kez durgun. Zühre'nin acılarını düşündüğü belli. Fakat bunu belli edemiyor. "Kendileri anlar, konuşmayı kesip hastayı ele alırlar..." diye umuyor. Ben de, "Ders saatim yaklaşıyor!" diye kaygılıyım. O sırada içime bir kuşku girdi: "Yoksa bizim müdür telefon ettiğinde hastadan söz açmadı mı?"

"Çay kahva ne buyurursun Âşık?"

Bir sade kahve isterken sesi çatallı çıktı. Başhekim zile bastı. Okkalı, çok güzel bir sade kahve yapmasını buyurdu odacıya. "Haa bak, yönetim müdürünü de çağır buraya!"

Az sonra yönetim müdürü geldi. Çok geçmedi, okuldan yeni çıkan hemşirelerden biri elinde tepsiyle girip kahveyi Veysel'e sundu. Yönetim müdürü uzunca bir adam. Başhekimin önünde eğildi.

"Foto Rekor'a telefon et, çabuk bir adamını yollasın! Birkaç pozumuzu alsın Âşık'la! İlerde iyi bir anmalık olur..."

Yönetim müdürü başüstüne çekip yürüdü. Bu arada Veysel kahvesini bitirdi.

"Eeee Âşık, daha nasılsın?"

"İyiim efendim sayenizde, kızım..."

"Oluyor tabii efendim, çile bitmiyor ki şiir bitsin!"

"Eee Âşık, genellikle geceleri mi, yoksa gündüzleri mi gelir sana şiirlerin sesi?"

"Şiirleri tasarlarken çok zorluk çeker misin Âşık?"

(...)

Sonunda doktorlar, hemşireler kollarındaki saatlere bakıp Veysel'den izin istediler. Oda boşalınca Zühre'yle birlikte başhekimin görüş alanına düştük.

"Evet Âşık; lütfen kusura bakma, senin bir hastan vardı değil mi? Ama kendin iyisin maşaallah! Çok dinç gördüm seni! Hasta neyin oluyor Âşık? Haa evet, Lise Müdürü söyledi. Neyi var kızımın? Karnı ağrıyor; peki! Ben bizim iç hastalıkları şefi arkadaştan rica ederim. Tüüh demin buradaydı! Neyse çağırırım. Bakar gerekeni yapar. Sen üzülme; Âşık; yalnız buyur bize. Başka hastan olursa onları da getir. Kendin gelmen gerekmez. Gelirsen seviniriz tabii, ama hasta bakımı için selamın yeter..."

İç hastalıkları şefini yeniden çağırttı. (...)

Dr. Emin Bey, "Gel kızım!" diyerek Zühre'yi içeri çekti. Âşık Veysel'e de elini uzatı. Ama Veysel bunu görmedi tabii. Uzanıp eli tuttu, sıktı kendi: "Güle güle sayın Âşık!"

Veysel emminin koluna girdim. Yürüdük beton döşemelerin üstünden. Koca Memleket Hastanesi'nin cümle kapısından çıktık. Vaktim azaldı. Âşığı otele götürsem derse yetişemem.

Sordu: "Sen okula gidecan deal mı?"

"Evet..." dedim çözümsüz.

"Ben otele kendim giderim."

"Taşıt maşıt çarpar aman!"

“Kör mü taştlar? Giderim ben...”

Akşamüstü dersi bitirdim, eve uğradım on dakika. Sonra çıkıp otele koştum. (...)

Otelin açık kapısından girdim. Merdiven altındaki masada yazman oturuyor bu kez. Duvarda eskilerden bir halı. Küçükük bir saç sobada bıçkı talaşı yanıyor. Masada içilmiş çayın bardağı. Çekilmiş sarı bir tesbih. Bir de kocaman defter.

Sordum: “Ne yapıyor bizim Âşık?”

“Uyuyor herhal! İki saat önce çay ile simit istedi, başka sesi duyulmadı. Git bak... “ Gözüyle yukarı çıkan merdiveni gösterdi.

Dar, dik bir merdiven. Epey eskilerden geliyor otelin yapısı. Tahtaların ayak basılan yerleri oyulmuş. “Düşmeden iyi inip çıkıyor bunlardan!” dedim içimden. yürüdüm yukarı. Tıklattım kapıyı. “Giiir!” diye geldi tok sesi.

Açıp girdim usulca. Tek kişilik sofyada, başında takke, sırtında picama, oturuyor. Yatağın üstüne bir gazete eskisi sermiş. Bir paçasını çıkarmış picamanın. Gazetenin üstünde kanlı jilet. Sol bacağındaki kırmızı şişliği varmış. Yarmış onu. Zift gibi koyu irin akıyor. Ürperdim: “Âşık, ne yaptın böyle?”

Yüzünü yüzüme döndürdü. “Kendi kendimi ameliyat ettim. Şurda bir kan cıbanı var. Zırap edip duruyor. Baktım ermiş. Yarıverdim!”

Hâlâ sıkıp kan çıkarıyor gazetenin üstüne. Bir yandan da kağıtla siliyor, sızanları. Korkunç bir görünüm.

“Ama Âşık! Ne biliyorsun da yarıyorsun, sıkıyorsun? Hırslı bir cıban mı, hırsız bir cıban mı? Başına büyük dert açmaktan korkmuyor musun?”

Gene döndürdü yüzünü yüzüme: “Ne yapayım?”

“Nasıl ne yapayım? Sabah gittik hastaneye! Doktoru hemşiresi çevrende pervane idi. Söylesen birinden biri, önüne oturur, iğne yapar, yarardı. Hem de sarardı mehlemle.”

Eğdi başını usulca, hem de salladı: “Sabah, kızı alıp götürdük. Kimbilir ne diyecekler, ne bakım gerekecek? Gene de kabul ettiler, eksik olmasınlar! Şimdi bir de kendimi söylersem, ayıp kaçardı. Bu nedenle kendim yardım cıbanımı...”

Âşık Veysel’e yardım ettim. Bildiği gibi sıkmasını sürdürdü. Yaranın üstüne gazete parçası kapattı sonra. Köyden getirdiği tülbentle sardı. İşi bitince toparlanıp kalktı: “Buyur şimdi!” dedi. “Ben hazırım.”

“Giyin, eve gideceğiz!” dedim.

Bostonunu arayıp buldu, “Peki...” dedi uysal.

Sokağa çıkınca sordum: “Acaba biz köylüler ne zaman adam oluruz Âşık?”

Sesini çıkarmadan tak tuk bir süre yürüdü. Yürürken ona buna çarpılmaktan korkuyor. Bu yüzden yanına yapışık ilerlemeye çalışıyor. Cumhuriyet Caddesi’ni yarladık:

“Biz köylülerin ne zaman adam olacağımızı sordun, deal mı? Bu sorunun yanıtını bilmeyi ne çok isterdim! Ama ünlü bir söz vardır hani: Kalan zaman, geçen zamandan azalmıştır, derler. Bence doğru bir sözdür, yani azalmıştır!”(Baykurt,2000:41)

Arif Aşık Veysel

Sabahattin Eyüboğlu, Aşık Veysel’in yakın dostlarından biriydi. Özellikle hayvan hikayelerinin kökeni üzerinde çalışmalar yapan ve bu hikayelerin Anadolu kaynakları üzerinde duran Eyüboğlu’na Veysel, her buluşmalarında yeni ve orijinal hikayeler anlatırmış. Bunlardan biri şöyledir:

“Tazının biriyle yılan dost olmuşlar. Çevreyi dolaşmaya çıkmışlar. Neden sonra yılları bir ırmak kıyısına düşmüş. Yılan, kır yılanı, suya karşı yüzü yok. Karşıya geçmeleri gerektiği için, tazi: ”Sen bana sarıl, öyle geçelim.” Demiş.

Irmağı yarılamişlar. Tazının boynundaki sıcaklık yılanın iştahını kabartmış. Tazi, boynunun sıkıldığını fark edince işin vahametini anlamış. “Aman, yılan kardaş, beni boğmaya boğacaksın ama, başını uzat da katilimin yüzün göreyim bar” demiş.

Yılan başını uzatınca, tazi başı oracıkta koparıvermiş. Karşısı çıkınca da yılanın ölüsünü düz ve suya paralel olarak uzatmış: Ulan eşeöglü demiş, dost dediğın böyle dost doğru olacak..” (Yalçın, 2000:103)

Adalet

Aslan, kurt, tilki arkadaş olurlar. Gün boyunca, bir koç, bir koyun bir kuzu yakalarlar. Aslan kurda dönerek:

“Hadi bunları paylaşır da yiyelim” diye emir verir.

Kurt, şöyle bir düşünür.

“Çok sana, koyun bana, kuzu tilkiye” der.

Aslan bu sözcükler kurdun ağzından çıkar çıkmaz pençesini vurduğu gibi, kurdu yerde fırdöndürdü.

Bu kez tilkiye dönerek:

Hadi sen paylaşır, der.

Tilki:

“Efendim der, kuzu kahvaltınıza, koç öğleninize, koyun da akşamınıza”.

Aslan paylaşımından memnun bir vaziyette:

Sen bu adeleti nerden öğrendin diye sorar.

Tilki:

Yerde, ayaklarını göğe dikmiş kurdu göstererek, yerde yatan kardeşimden” der.

Reşat Nuri Güntekin, Anadolu Notları adlı gezi yazılarında, Ömer Seyfettin’le ilgili bir anısını aktarır. Ömer Seyfettin öğretmenlik yaptığı okulların birinde, sürekli “ilim başka, irfan başka. Arif başka, alim başka” demektedir. Arkadaşlarından biri:

“Ömer bey, ilim başka irfan başka, diyorsunuz. Ben buna pek akıl erdiremiyorum. Lütfedin de bana bunu bir anlatın, der. Ömer Seyfettin arkadaşına, “Siz çok okumuşsunuz, alimsiniz, fakat arif değilsiniz. Bizim baş hademe okumamıştır. Alim değildir, fakat ariftir.” Diye yanıt verir. Şaka da olsa arkadaşı bu örneği beğenmez.

İttihat ve Terakki Genel Merkezi’ne sık sık giden Ömer Seyfettin, bir süre sonra öğretmenler odasında sevinçli bir haberle gelir. “Müjde” der. “Avusturya’dan iki yüz vagon şeker geliyormuş. Şeker dehşetli ucuzlayacak”. Öğretmen arkadaşları habere sevinirler. Ömer Seyfettin, bir iki dakika sonra odaya giren hademeye aynı haberi söyler. O sevinir gibi görünmez, saygılı bir tavırla, “İnanma beyim, yem borusudur bu. Avusturya şekeri bulsa kendi yer” diye karşılık verir. Ömer Seyfettin, arkadaşına, “Yalın mı söylemişim

cancağızım, bak siz bütün ilminize rağmen bu habere inandınız, fakat o yutmadı. Çünkü onda ilim yok ama irfan var.” Der. Alim bilen, arif sezendir.

Nasıl diyor bir şiirinde:

“Yüce dağlar ova gibi düzlenmez

Veysel muhannetten kerem gözlenmez

Tilki gölgesine aslan gizlenmez

Yiğidin gölgesi kendinden olur.”

* (Bu konuda Aşık Veysel, 16 Aralık 1969 tarihli Milliyet Gazetesinde, Arda Uskan'a: “Kırlangıç uşağı” diye seyyar doktorlar vardı. Buraya geldiler. Onlar göz açarlardı. Göz doktorlarıydılar. Babam rahmetli gösterdi, baktılar:

-Sağ gözü ışık görüyor. Üstünde perde var. O perdevi alırsak gözü açılır. Akdağmadeni'ne getir de orada tedavi edelim, dediler.

Onlar gittiler. Aradan birkaç gün geçti. Bende bir sevinç başladı ki sormayın. Fakat fakirlik var. Babam para bulacak da götürecek açtıracak...

O arada, öküzün önünden saman irisini, tozunu, toprağını temizlemek için ahıra girdik. Öküz bağlydı. Hayvan kafasını böylesine sallayınca, boynuzunu tam gözümün üstüne vurdu. Sağ gözümü de akıttı gitti. O ışık da kayboldu. Kaldı o iş de.” diyor.

** Burada, Kazaklar arasında yaygın, kopuzun Dede Korkut tarafından bulunmuş olduğu inancıyla birleşen bir menkabeyi de aktarmayı yararlı buluyorum.

"Korkut Ata, ölümden kaçmak üzere, bir masal devesi olan kanatlı Cilmaya'ya binerek dünyanın bir ucuna gitmiş. Orada ölümün kendisini bulamayacağını düşünmüş, bilinmez bir ülkeye varmış. Orada, yol üzerinde birtakım kimselerin bir çukur kazdıklarını görmüş. Bunu kimin için kazdıklarını sorunca "Korkut için" demişler. Bunun üzerine kendisini belli etmeden bu kez dünyanın öteki ucuna kaçan Korkut orada da yine bununla karşılaşmış. Dünyanın üçüncü ve en son dördüncü ucunda da bunu görüp ölümden kurtulmak umudunu yitirince eski çadırına dönmüş. Devesini kesmiş, derisini dağarcık gibi dikmiş ve kopuzunu içine koymuş. Ondan sonra seccadesini alarak ırmağın ortasına sermiş, seccade batmamış, Korkut gece gündüz uyumadan hep Allaha yalvarmış, dualar edermiş. Sularlasürüklenip giden seccadenin üzerinde ölüm ne yandan gelecek diye kollayan Korkut, sonunda uykusunu yenemeyerek uyumuş. ölüm de bir küçük yılan olarak seccadeye çıkmış ve Korkut'u sokup öldürmüştü. Böylece ölen Korkut'u ırmağın kıyısında, bir dağın yamacına gömmüşler, kopuzunu da mezarına koymuşlar. Anlaşılan, Dedem Korkut, kopuzunun birçok yıllar boyunca Cumadan Cumaya, sahibine ağlarcasına, acıklı sesler çıkarmasını istemiş olacak. Kopuzun bu acıklı sesini dinleyenler, onun "hor-hut, hor-hut" diye bir ulu ermişin adını çağırıldığını ayırt edebilirlermiş." (Orhan Şaik Gökyay, Türk dili, 207 (1968): 434)

ŞİİRLERİNDEN

I.

Güzelliğin on par'etmez

Şu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulaman

Gönlümdeki köşk olmasa.

Tabirin sığmaz kaleme

Derdin dermandır yareme

İsmin yayılmaz âleme

Aşıklarda meşk olmasa

Kim okurdu kim yazardı

Bu düğümü kim çözerdi

Koyun kurt ile gezerdi

Fikir başka başk'olmasa

Güzel yüzün görülmezdi

Bu aşk bende dirilmezdi

Güle kıymet verilmezdi

Aşık ve maşuk olmasa

Senden aldım bu feryadı

Bu imiş dünyanın tadı

Anılmazdı Veysel adı

O sana aşık olmasa

III.

Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan

Gözletme yolları gel deyi yazmış

Sivralan köyünden bizim diyardan

Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

Beserek'te lale sümbül yürüdü

Güldede'yi çayır çimen bürüdü

Karataş'ta kar kalmadı eridi

Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış

Eğlenme gurbette yayla zamanı

Mevla'yı seversen ağlatma beni

Benek benek mektuptadır nişanı

Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış

Kokuyor burnuma Sivralan köyü

Serindir dağları soğuktur suyu

Yar mendil göndermiş yadigar deyi

Gözünün yaşını sil deyi yazmış

Veysel bu gurbetlik kâr etti cana

Karıştır göçünü ulu kervana

Gün geçirip fırsat verme zamana

Sakin uzamasın yol deyi yazmış.

Yararlanılan Kaynaklar

Alkan, Erdoğan 1991: Kör Oldum Veysel Oldum, E Yayınları, İstanbul.

Aslanoğlu, İbrahim 1967: Aşık Veysel, Sivas.

Aslanoğlu, İbrahim 1973: 'Veysel'i Yetiştiren Çevre Şairleri', Sivas Folkloru.

Aşık Veysel 1944: Deyişler (Haz: A. Kutsi Tecer), Ülkü Yayınları, Ankara.

Aşık Veysel 1970: Dostlar Beni Hatırlasın, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Binyazar, Adnan 1991: Dede Korkut, Cem Yayınevi, İstanbul.

- Baykurt, Fakir 2000: Özyaşam 4 Köşe Bucak Anadolu, Papirüs Yayınları, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili 1982: 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Ekmekçi, Mustafa 1973: Yeni Ortam Gazetesi, 2 Ocak.
- Aşık Veysel 1944: Aşık Veysel, Deyişler, Sunuş: Gökçe, Enver, s. 87, Ülkü Yayınları, Ankara.
- Gökçe, Enver 1982: 'Aşık Veysel Üzerine', Yaba Yazın Dergisi, s. 23, Temmuz.
- Günay, Umay 1992: Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İnan, Abdülkadir 1986: Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.
- Kaya, Doğan 2004: Aşık Veysel, Sivas Valili Yayınları, Sivas.
- Kaymak, Veysel 1996: Âşık Veysel'li Yıllar, Ankara.
- Köklügiller, Ahmet-Minnetoğlu, İbrahim 1974: Şair ve Yazarlarımız Nasıl Yazıyorlar?, İstanbul.
- Köprülü, M. Fuad 1989: Edebiyat Araştırmaları 1, Ötüken Yayınları, 3. Basım İstanbul.
- Kutsi, Tahir [Makal] 1992: Aşık Veysel'in Dünyası, Bako Kültür Yayını, 2. Baskı, İstanbul .
- Öz, Gülağ 2001: 'Âşık Veli'nin Yeni Bulunan Şiirleri', I. Uluslararası Atatürk ve Türk Kültürü Sempozyumu, Ankara.
- Özkan, Yalçın 2000: Âşık Veysel, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Özen, Kutlu 1988: Aşık Veysel Selam Olsun Kucak Kucak, Dilek Matbaası, Sivas.
- Reinhard, Kurt 1977: "Typen von Aşık-Melodien in Vilayet Sivas' I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 3. Cilt. Ankara.